

ANIMADVERSIONES

CIRCA

*Causas salutarem Institutio-
nis Publicæ effectum
impedientes;*

quas

VEN. AMPL. FAC. PHIL. AB.

Publicæ submittunt censuræ

MARTINUS JOH. TOLPO,

Phil. Mag. V. D. M.

Et

CAROLUS REGINALDUS SAHLBERG,

Satacunda . Feno.

Die XII Novembris MDCCXCVI Loco horisque solitis.

ABOÆ, Typis FRENCKELLIANIS.

VIRO
PLURIMUM REVERENDO ATQVE PRÆCLARISSIMO
D:no Magistro MARTINO TOLPO,
PASTORI ECCESIARUM QVÆ DEO IN BIRKALA,
HARJU ET YLÖJÄRVI COLLIGUNTUR; NEC NON
ADJACENTIS DISTRICTUS PRÆPOSITO,

PARENTI OPTIMO,

Ob maxima paterna beneficia, hanc animi grati,
venerabundi & pii tesseram consecrare voluit,
debuit

Filius obsequens etiam
MARTINUS JOHANNES TOLPO

*On réussit toujours quand on ne
veut que bien faire.*

J. J. ROUSSEAU.

§. I.

Animum attendentes ad præclaras illas facultates, qvibus homo, qvo finem a Conditore Sapientissimo intentum h. e. felicitatem, attingere posset, instructus est; non possumus non multum dolere, facultibus hisce vel neglectis vel male adhibitis, nos non tantum hujus felicitatis facere jacturam, sed plerunque etiam plane infelices nos reddere. Neque hoc mirum; homines enim male de fine sese creandis intento, pejus adhuc de facultatibus suis, ad hunc finem obtinendum, rite adhibendis, instituti, qvoad intellectum tenebris obruti, qvoad voluntatem depravati, pravis suis cupiditatibus & vehementibus animi motibus ita sunt subjecti, ut eorum quasi fluxu rapido vici, vagi & errantes in quæcumque devisa abeant. Hinc innumerabilia hominum a recto felicitatis tramite errata, qvibus in dolenda seducuntur infortunia. Hinc lugendæ miserandæque multorum querelæ & indignæ lamentationes de mundo malo; ac qvis omnia ab hoc fonte oriunda mala enumerare possit! Qvum itaque felicitatis comparatio locum habere nequeat sine debita cultura animi, qvo verum bonum & clare perspicere & recte eligere possit, hujus rei obtinendæ causa instituta varia condere mortales necesse duxerunt, ut men-

tes doctrina utili informatæ necessariam lucem ad felicem vitam socialem degendam hujus, & præparandam illam futuri status, acquirere possent. Sunt vero hæc instituta humana h. e. infirma, ut fructus exspectatos non producant, imperfecta, ut omnia impedimenta tollere nequeant.

Hocce igitur opusculum edituris, non contemnendi nobis visum fuit consilii ad impedimenta hæcce animum attendere & in causas eorum pro virili inquirere, ac remedia quædam proponere, quibus hæc mala minui possent. Vim ingenii eruditio[n]is que hancce materiam haud æquare, lubentes fatemur; eam tamen ut meditationibus nostris tum respectu ponderis sui, tum nostri munieris, (cujus scilicet studium in mentibus hominum salutariter illuminandis versari maxime debet) apprime congruam elegimus.

Hisce itaque pagellis, B. L. candido tuo judicio, quæ de hac re nobis videntur, modeste subjicimus. In quibus etiam ea quæ ex scriptis & experientia virorum eruditorum collegimus, observantia & attentione debita consulere studuimus. (*)

§. II.

Institutio publica ut maximæ est pretii, ita & vastum complectitur ambitum, estque diversa pro objectis suis (ut loquuntur) diversis; aliam pueri, aliam proiectiores, aliam ingenia cultiora, aliam plebs inulta requirunt in-

---

(*) Aliena ope uti nolle, quum præsto sit, eorumque spernere labores, qui ante nos rebus difficillimis operam dederunt, proprius a dementia remotum est. Mosheim in præparatione ad Institut. Historiæ Christ. Antiquæ §. XVI.

stitutionem. Nostrum jam non est de hisce omnibus,
sed tantum de informatione plebis, antistitibus sacerorum ple-
rumque apud nos commissa, pauca in seqventibus disserere.
Dolenda sane cuique viro cordato fors videtur ple-
bis, qvæ scil tantis, præcipue certis temporibus, ob-
ruta fuit tenebris, ut foedissimis adfecta superstitioni-
bus, corruptissimis & funestissimis simul viveret mo-
ribus. Non videatur hoc mirum quod ad tempora
attingat antiquiora; qvibus cultus ei Deorum placuit in-
eptus & ridiculus, saepe etiam turpis, obscenus & crude-
lis (*); publica multitudinis institutio fere nulla. Ac si
unum vel aliud ingenium vastum, sublime & solidum
sele supra communem populi cogitandi rationem extol-
lere valuit; eorum tamen vel prælectionibus vel scriptis
vulgus frui minus potuit: nam illas homines inculti neque
intellexerunt nec frequentaverunt, hæc legere plebs litterarum
plerumque prorsus ignara, neqvivit. Verum apud nos exstat
(Dei O. M. beneficio!) lux Divina; exstat insignis Doctorum,
vulgum informandi caussa institutorum numerus; verita-
tes Divinæ non solum orationibus atqve aliis institutis pu-
blicis proponuntur; sed novit plebs etiam litteras, atqve
ex libris suum in commodum scriptis salutiferam doctrinam
haurit. Qvæ quamquam ita sint; jure tamen dole-
mus, egregia hæcce instituta non omnem ferre fructum,
qvem promittunt: cuius rei impedimentum non sane o-
mne in corrupta humana natura qværendum est; sed præ-
ter alia culpam rei haud levem in ipsa methodo verita-
tes proponendi latere putamus; in qva id vitium haud
raro committi solet, ut doctrina proponenda minus ad
captum discentium admodumetur: id quod nec apud
nostros satis ubique evitari, fatendum est: atqve jam du-

(*) Cfr. Ovid. Trist. Libr. II. v. 287. sqq.

dum in confessio fuit, idem hoc de libris nostris catecheticis valere, unde hi a vulgo passim haud rite intelliguntur. Debet vero lux intellectus præcedere animi astensum; si enim homo sine debito rerum examine, his probandis adsvescit, illi necessarium est jugo idearum obscurarum sele submittere, earumque servitio premi, ex quibus superstitione, & haud raro vel Fanaticismus, vel contemptus Religionis ac officiorum, oriuntur.

Sunt qui contendant veritates utilissimas atque morum præcepta & pueris & hominibus rudibus debere inculcari eadem via, quia præjudicia aditum in mentes eorum inveniunt; nempe ita, ut rationes, cur hoc vel illud agere debeant, illis non proponantur. (*) Valde autem dubium nobis videtur, an huic consilio assentiendum sit. Nam puer, qui jamjam a teneris, ideis obscuris & dictis aliorum sine debito examine assensum dare consuevit, eamque sibi persuasit esse viam sapiendi facillimam, via debita cogitare fere nunquam discit, sed intellectus suus tantis tandem obruitur tenebris, totaque ratio sua cogitandi tam evadit confusa, ut ne maximo quidem labore hisce malis liberati possit. Hinc, quamdiu actiones suas ad mentem aliorum accommodare cogitur, non vero solide ei persuadetur factum illud, quod sibi invadetur, in se esse optimum utilissimumque, neque de ratione sufficienti, cur gratissimas suas cupiditates atque propensiones animi suffocare debeat, plene docetur ac evincitur; oritur in animo ejus funesta illa pertinacia, quae sub cursu vitae multum infelicitatis hominibus adfert, eos contra veram suam utilitatem ad agendum valide determinans atque impellens. Methodum præcepta morum atque vitae socialis proponendi vulgarem eo etiam

etiam respectu reprehendendam esse putantius, quod non
fatis esse solet practica, sed res saepe ut memoria tantum
complectenda hominibus magno cum labore, inculcan-
tur, quo efficitur, ut non tantum institutio debitos non
ferat fructus, sed etiam illud oriatur vitium quod fugere
QVINCILIANUS graviter jussit. *Id imprimis inqviens cavere
oportebit, ne studia quæ amare nondum poterit, oderit &
amaritudinem semel perceptam, etiam ultra rudes annos re-
formidet.* (*) Præterea quamdiu præcepta morum atque
Religionis non nisi intellectum hominum occupant, ni-
hilque ad mores corrigendos referuntur; sunt quasi de-
positum quoddam pretiosum, nemini usum præbens.
Hinc concludimus omnia præcepta morum ita esse ho-
minibus proponenda, ut clarissime intelligentur ac effica-
cissime iis persuadeatur, ea a Deo non nisi ad felicitatem
eorum promovendam esse data. (**).

§. III.

Sunt etiam vitia in methodo veritates vulgo propo-
nendi, quæ magis pertinent ad ipsos doctores, quæque
salutarem effectum Religionis vehementer impediunt.
Primo carent saepe ipsi doctores cognitione & scientia ad
hanc rem necessaria. Nemo rem rite considerans negare
potest institutorem morum locuplete scientia instructum
esse debere, si felices in opere suo facere optat pro-
gressus.

(?) Libr. I. Cap. I.

(**) De his rebus lectu dignum censemus cel. SPALDING ueber die
Nutzbarkeit des Predigt-Amtes und deren Beförderung.

gressus (*) & præcipue in illis rebus versatum quæ maximum præbent usum quo ad mores in vita communi formandos. Hujus generis imprimis sunt: Psychologia, Philosophia Moralis & Rhetorica, quibus neglectis tenuem vim Religionis hominum animis inculcatæ efficaciam quæ suæ in hominibus emendandis, non parum adscribendam putamus. Deinde doctores plebis haud raro carrent debita in re sua experientia, nec non facultate vulgum discentem rite examinandi & cognoscendi quod ad ejus captum, animi culturam, atque cogitandi & vivendi morem domesticum, ex quibus præjudicia atque diversæ idearum suarum series dominantes conjunctæ cum singulis suis erroribus & vitiis oriuntur. Atqui quomodo emendabuntur vitia, quomodo errores fugabuntur, si eorum fontes, vis & ratio agendi, imo ipsa saepe eorum existentia ignorantur? Cum vero experientia doctoris est manca, qui scil. nonnulla tantum cognoscit individua, horum indolem totius præsumens esse multitudinis; inde evenit, ut unus vel alter auditorum ab eo doceri possit & emendari; sed simul verendum, ne saepe alii, quorum indoli & captui institutiones orationesve suæ minus accommodantur, magis inde depraventur quam emendentur. Quæ cum ita sint, exiguum effectum orationum, alias egregie compositarum & bene prolatarum, non multum mirari debemus; cuius mali causa in magna differentia

(*) Wen der Prediger seinen Verstand durch gründliche Wissenschaften aufgeklärt, eine Fertigkeit im Nachforschen erlangt hat, und dabey eine wahre evangelische Frömmigkeit besitzt, so ist er seiner Sache, die er vorträgt, gewiss &c. NIEMEYER ueber den Wachsthum Christlicher Lehrer in Erkenniss und Erfahrung, p. 41. Leipziger Aufl. 1778.

ferentia inter cogitandi & concipiendi modum concionatoris & auditorum, est quærenda. (*)

Deficiens autem in institutore facultas animos & ingenia auditorum suorum perscrutandi atque cognoscendi, efficit ut favorem hotum amicitiamque acquirere ille minus valeat; quæ tamen maximæ ei est necessitatis, ut doctrinæ atque admonitiones ab eo exhibitæ optandum proferre possint effectum. (**)

Præterea in malis doctorum moribus atque exemplis, haud raro maximum est institutionis vulgi impedimentum, quam quidem rem ut satis demonstratam & agnitam nominasse tantummodo sufficit. (***)

§. IV.

In gradu culturæ animorum ingeniiorumque populi, quæ plerumque ad illam adhuc lucem non pervenit, quam methodus Religionem docendi vulgaris præsupponit, non

B minima

(*) Cfr. KELLGREN'S *Arbeten*, 3. Del. p. 265. (Om vårt forna Predikosätt) seqq.

(**) Rien n'a tant de poids sur le cœur humain que la voix de l'amitié bien reconnue. Car on sait qu'elle ne nous parle jamais que par notre intérêt. On peut croire qu'un ami se trompe, mais non qu'il veuille nous tromper. Quelque fois on résiste à ses conseils, mais jamais on les meprise. *Emil Tom. II.* p. 162, dans *Oeuvres de Rousseau Tom. VII. part. II.*

(***) De his rebus maximo cum fructu legi posunt SPALDING & NIEMEYER locis citatis; atque LESS *Opuscula Theologici Ekegetios* atque homiletici argumenti &c.

minima causa salutarem effectum Religionis impediens est qværenda. Omnem institutionem debere gradui culturæ, qvem attigerunt animi instituendi, accommodari, nemō sanus dubitat: Mens enim humana proclivis ad devia petenda, multimodas sibi facit ideas falsas de rebus pluribus, captum ejus superantibus, qvibus connectendis diversæ sensim formantur series idearum, qvæ uberrimum præbent præjudiciorum errorumque fontem: qvumqve intellectus vera nequit videre & voluntas non nisi falsa appetere; inscitia illa recte vocatur mater erroris, culpæ & scelerum. Præterea, ut certum est, homines adulcos plerumqve illos retinere mores, qvibus ut pueri adsverunt, & artes qvas a teneris didicerunt, qvæ saltem diu regnant & tenaciter animis hominum inhærent; ita nescio an ulla res, etiam in re nostra majoris sit habenda momenti qvam Educatio; qvæ tamen si ad plebem respicimus plurimum negligitur: adeo ut liberi ejus ad annos proiectiores, erroribus & præjudiciis funestissimis imbuti veniant. Qvo facto præcepta Religionis non multum boni apud eos efficere possunt. Fluunt hinc consuetudines atqve mores hominum mali, qvi ad habitum perducti, majora adhuc salutari effectui institutionis publicæ addunt impedimenta. Sic negligentia in animo excolendo, in moribus corrigendis, in studio honesti apud plebem abunde conspicua nascitur; sic ludi turpiores, consortia inulta, cum consuetudinibus sermonibusqve fœdis nec non exemplis nefariis, maxima huic malo adferrunt incrementa: audiunt talia & vident pueri, adolescentes juvenesqve; accipiunt hinc illi noxia pravitatis semiinas isti pestiferam in malis delectationem, hi dolendam consuetudinem & habitum turpia patrandi. Atqvi est jam consuetudo mala altera natura: cui qvum cumuli instar accedit qvod etiam sit jucunda; qvis non videt qvanta.

qvanta institutioni publicæ, hoc etiam respectu objiciantur impedimenta? (*)

§. V.

Extant vero adhuc alia salutari effectui institutionis inimica obstacula, qvæ magis *interna* vocare licet, qvæque (qvod mirum putas!) ejus sunt indolis, ut intra animum nostrum ipsi consilio ejus atque proposito adversentur. Inter qvæ ponimus animi imbecillitatem, qva nequit suas pro lubitu dirigeræ actiones: scilicet persuadet qvidem sibi intellectus hanc vel illam actionem esse bonam, ideoqve eam suscipiendam esse decernit; sed nihil tamen minus eandem perficere volens, facultate id qvod constituit efficiendi seæ carere deprehendit. Intellectus autem uti esse debet director actionum humanarum; ita homines etiam semper, ulla sine exceptione, seæ in agendo ad decretum mentis accommodare debent: in qvo vera consistit sapientia. Qvamvis autem ope rationis videant homines, non nisi ad seqvenda præcepta Religionis seæ componendo optime se attingere posse

B 2

(*) Sententia nostra minime est ut omnia consortia atque societates, delectationis causa inter homines celebratae plane prohibeantur; sed potius sententiae Reginæ Christinae adsentimus, dicentis: "La vertu ne consiste pas à être farouche, ni à se retirer de la société humaine pour chercher Dieu dans l'horreur de la solitude; c'étoit plutot s'attacher à soi-même que de s'unir à Dieu: & puisque il-y-avoit des commerces innocens dans la vie civile & des plaisirs permis dans le monde, on pouvoit sans les refuser trouver le Dieu parmi les hommes. *Histoire des Intrigues galantes de la Reine CHRISTINE de Suède & de sa Cour*, pendant son séjour à Rome. Impr. à Amsterdam 1697, p. 7.

posse felicitatem & hujus & futuræ vitæ, qvam vehementissime optant; tamen veteres eorum propensiones atqve mali habitus tantam habent vim, tamqve potenter dominantur, ut bonum propositum sese corrigendi atqve veris mediis ad salutem conducentibus utendi, maneat nudum propositum. Hinc maxima illa discrepancia explicanda est, qvam videmus inter iudicia & actiones hominum: saepe homines aliquod bonum sibiqve utile esse, judicare animadvertisimus, & vix eo iudicio facto, tamen plane contraria agere. Qvod malum inde venit, qvod perversi nostri habitus, olim regnantes, qvamq; jam suffocati videantur, tacite tamen in nos agant: scil. mens collustrata & conversa nova præcipit, corpus autem antiquioribus animi mandatis adhuc paret: vel potius, series idearum antiquiores, jam qvidem obscuræ factæ, nondum tamen Ideletæ, qvæ ad consuetas, in qvibus finiuntur, ducunt actiones, taciturn nec minus tamen validum adhuc in corpus exercent imperium, donec novæ ideae novum suum regimen vindicaverint & stabiliuerint.

§. VI.

Ulterius, qvum qvæcunq; inclinationes, sensus externi, motusq; animi vehementiores, magnam in mortales vim exerceant; in his etiam rebus multa efficacia institutionis publicæ adversa invenire licet.

Atqvi ex inclinationibus qvidem inprimis attentionem, ignavia qvædam sive pigritia cogitandi, meretur. Adfvescant scil. mortales jam a pueritia actionibus suis secundum ea determinandis qvæ, sensibus, cum obscuro qvodam ratiocinio conjunctis, percipiunt; molestum ducentes, adcuratius in boni & mali indolem inquirere. Cujus-

jusmodi status animi, proiectiori ætati valde blandiens, evadit consuetudo sive potentissima inclinatio, qvæ efficit ut in actionibus fuscipiendis homines sæpe nihil de illarum indole vel bona vel mala cogitent. Qvæ cum ita sint, mirum non videri debet, orationes disputacionesqve etiam optimas, & maxima, qvam humana solertia unquam producere possit, arte compositas, ad vulgum tamen emendandum parum admodum conferre; qvem etsi aliquo modo moveant, vi tamen ignavæ suæ inclinationis cœco agere more solitus, nescit levando vel peccet vel bene agat, adeoqve præcepta etiam cognita minus serio seqvitur. (*) Et qvemadmodum inclinaciones, ut et gratæ consuetudines, maximum sibi imperium arripuerunt non modo in consuetas series ideatur, verum & in voluntatem hominum; ita hoc malum superatu difficultimum est; qvid? qvod mortales etiam cultiori ætate hancce suam fertitatem cognoscentes, rationi tamen jus suum in actiones nostras dominandi ægre restituere valent.

Ad vehementes animi motus qvod attinet, nemo sanus dubitat eos rationi etiam exculta & in veritate perspicienda exercitatae, multoqve magis rudi plebi, multum officere: qui tamen, ut plerumqve sunt breves, ideoqve non tam magni momenti ac sanæ institutionis illa impedimenta qvæ supra memoravimus, eorundem præterea

B 3

effe-

(*) In dem Leben und Wandel der Menschen zeiget sich eben diese Unart unfrer Natur. Wir würden gewifs ordentlicher wandeln und so sicher nicht sündigen, wenn wir Lust hätten, die gemeinsten Regeln der gesunden Vernunft zu beobachten, die wir sonst allethalben in acht nehmen. Allein der Verstand der uns den Weg weisen muss, wenn wir pflanzen, bauen, reisen, handeln sollen, wird gantz zurück gesetzt, wenn unser Leben nach der Regel der göttlichen Gesetze soll eingerichtet oder geprüft werden. MOSHEIMS Sitten-Lehre der Heil. Schrift, I. Theil, §. VI. p. 119.

effectus satis in confessio sunt; de iis longius disserere non placet.

¶. VII.

Plura qvidem adhuc afferri possent impedimenta animis vulgi illustrandis et emendandis iniuncta; e.g. nimis in se ipsum amor, fastus, avaritia & qvæ sunt alia: diligentius tamen in illis disqvirendi non est nobis opportunitas; præterqvam qvod ex modificationes ut plurimum sint errorum animi ruditis atqve inculti, ac hujus cultura minuantur. Telam igitur meditationum abrum- pentes id votum apponere placet, ut remediis omnium horum impedimentorum, nostro qvidem ævo aliquantum cognitis, mature satisqve frui liceat. Contingant itaqve etiam plebi libri ejus usui adcommodatissimi! con- tingant doctores cordatissimi, sit his satis lucis; satis stu- dii officio suo satisfaciendi? Suscipiatur porro sapienti & diligenti consilio curaqve educandæ juventutis gravissimum opus: cuius qvidem et initia et motiva, ut magis qvam plerumqve fieri solet, a rebus externis vul- gum circumdantibus eumqve proxime attingentibus pe- tantur oprandum videtur. Sic e. c. (ut hoc adferre liceat) magis vertatur attentio vulgi ad contemplationem natu- ræ; ex necessitate auxilii mutui inculcentur lucide plera- que officia, primo erga parentes, (gratus animus, obe- dientia & sic porro): qva, (vel alia qvacunqve qvam res qvæqve postulat) ratione, facilius ad officia tam generalia qvam specialia progrediatur.

Maximi præterea est momenti, ut mortales, jam a teneris adfvescant ad animum in semetipsos suasqve actio- nes diligenter reflectendum, qvarum convenientiam cum Legibus Diuinis, & fructus in futuro post hanc vitam statu

statu inde percipiendos, quotidie attente examinare di-
scant. (*)

Sed filum hic abrumpere cogimur, doctorum ipso-
rum, ad quos populi eruditio pertinet, prudentiae, ut ad-
curatius generalia haec præcepta ad quamcumque occa-
sionem applicare studeant, commendantes.

(*) Cfr. KANT die Religion innerhalb der Grenzen der blosen Ver-
nunft, p. 103, 104. Edit. 2. Königsb. 1794, 8:o..